

צ'בזטי מוזהר"ן

קמא

דף קג:

עם

ביאור חברותא
ללימוד בעיון

תורה קלו

אמר שהמתמיד בלימוד ספרו יהיה נעשה איש כשר באמת
ובעל מה גדול כי יש בה עמקות נוראה שאין בשום ספר
(ה"מ שמו שמה)

תורה אור
משלי כה (כב) כי יקלם
אתה הנה על ראשו ויקלם
ישלם לך:

תורה קלו
תהלים קיט (כו) חלקי יקלם
אמרתי לשמר דבריך:
איוב לא (ב) ומה חלק אלוה
מפעל ונתלת שני מפרטים:

תורה קלח
תהלים כו (ח) לך אמר לבי
בקשו פני את פניך יקלם
אבקשו:

תהלים עג (כו) פלה שארי
ילבבי צור לבבי וחלקי
אלהים לעולם:

תהלים כד (ד) נקי כפים ובר
ללב אשר לא נשא לשוא
נפשי ולא נשבע למרמה:
תהלים קט (כב) כי עני
ואביון אגבי ולבי חלל
דברי:

תורה קלט
תהלים פה (יד) צדק לפני
ינתן וישם לדרך פעמיו:

משלי ה (ה) רגליה ירודת
קול שאל צעדיה תמכו:
ישעיה נח (ג) אם תשוב
משבת רגלך צעות תפצית
ביום קרשי וקראת לשבת
ענג לקדוש יתה מכבד
וכבודו מעשות דרכיך
ממצוא חפצך ודבר דברי:

תהלים קיט (עב) מען
לשוני אמרתך כי כל מצותיך
צדק:

תורה קמ
איוב לו (ו) בדי כל אדם
יתתום לדעת כל אנשי
מעשה:

קהלת יב (ג) סוף דבר הכל
נשלט שאל האלהים ירא ואת
מצותיו שמור כי זה כל
האדם:

תורה קמא
דברים נצבים ל (ו) וקל
יתנה אלהיך את לבבך ואת
לבב יוצר לאהבה את יתנה
אלהיך בכל לבבך ויבכל
נפשך ליתען תמיד:

להיות שחבירו יחזור בו ולא יהי' שוב מחלוקת, או שיהי' לו מפלה. כי יוכל להיות שגחלים אתה חותה על ראשו [א] בזה שאתה מעלהו לכף זכות. וזהו הוי דן את כל אדם לכף זכות, דן דייקא, כי הוא בחי' דין ומשפט ממש. כי ידוע שקודם שעולין לאיזה מדריגה, דנין את האדם [ב]. וע"כ בזה שאתה דן אותו לכף זכות, ואתה מעלהו למדריגה יותר גבוה, דנין אותו, וכפי שיצא המשפט כן יקום:

קלז [א] (תהלים קיט) **ח' אמרתי לשמור דבריך.** היינו שהחלק אלקי ממעל [א] שיש לי, אומר לי ומלמד אותי לשמור

דבריך :

קלח [א] (שם כז) **לך אמר לבי בקשו פני פרשתי בשליחותך.**

כי עיקר האלקות בלב, כמ"ש (שם עג) **צור לבבי כמבואר** אצלנו כמ"א [א]. ומי שהוא **בר לבב** [ב] בבחי' ולבי חלל **בקרבי** (שם קט), יוכל לידע עתידות ע"י מה שהלב אומר לו שהוא דברי ה' ממש. וזהו **לך אמר לבי בקשו פני לך** בשליחותך כנ"ל. כי מה שהלב אומר הם דברי ה' ממש כנ"ל

והבן :

קלט [א] (תהלים פה) **צדק לפניו יחלך וישם לדרך פעמיו.**

כי יקרא דשבתא הוא, כי בחול שיש שלימת החיצונים, כשאדם עושה מצוה, אזי יונקת הקליפה מהרגלין של המצוה כי כל מצוה היא קומה שלימה. ואזי אין להמצוה ההוא בחי' רגלין לעלות בהם ולילך לפני הקב"ה. כי הקליף לקחה הרגלין ב"ר (בבחי' [א] רגלי יורדות מות). וכשבא שבת ונתבטל שלימת החיצונים, אזי עולים הרגלין מהמצוה שהיו בתוך החיצונים בחול שינקו מהם, ואזי עולה המצוה והולכת לפני הקב"ה. וזהו (ישע"י נח) **אם תשוב משבת רגליך שע"י שבת תשוב ותחזור** הרגלין להוציאם מבין החיצונים. ואזי עולה המצוה והולכת לפני הקב"ה, והקב"ה משתעשע בה אף אם נעשית ע"י קמן שבקמנים, ובלי כוונה ושלימות הראוי להמצוה, עכ"ז יש לקב"ה תענוג גדול מהמצוה. כמו האב שיש לו תענוג גדול כשבנו מתחיל להלוך, אף שאינו הולך כראוי, עכ"ז משתעשע מאד ממנו, כך הקב"ה משתעשע מאד מכל א' מישראל כשעושה מצוה. והנה ההולך במדבר במקום שאין דרך אינו יכול לעשות דרך כבושה ע"י פעמי רגליו, כ"א כשילך הרבה. והמצות נקראים צדק, כמ"ש (תהלים קיט) **כל מצותיך צדק.** וזהו [א] **צדק לפניו יחלך,** כשהמצוה הולכת לפני הקב"ה. **אזי וישם לדרך פעמיו** עושה מפעמי רגליו, דרך, שהוא נאמר על דרך שהוא כבושה לרכים. כי מחמת גודל התענוגים והשעשועים שיש להקב"ה מהמצוה, עושה מפעמי רגליו דרך כבושה. וזהו **וישם לדרך פעמיו.** [א] (ע"י ענין זה לקמן [א] רעז) באריכות):

קמ [א] (איוב לו) **ביד כל אדם יתתום לדעת כל אנשי מעשהו.** כי הצדיק בעצמו א"א להשיגו [א], כי אין בו שום תפיסה, כי הוא למעלה משכלו [א]. רק ע"י אנשיו המקורבין אליו יוכל להבין מעלת הצדיק. כי ע"י שרואין אנשיו שהם אנשי מעשה יראים ושלימים, ובהם יש להם תפיסה והשגה, כי העולם אינם רחוקים עדיין מהם כ"כ כמו מהצדיק בעצמו, על כן מי שרוצה האמת, אפשר לו לידע מעלת הצדיק על ידי

אנשיו. וזהו כמו משל החותם, שהכתב החקוק עליו א"א לקרותו, מחמת שהאותיות בחיפך. רק ע"י שמכין ומציירין החותם על שעוה, רואים האותיות והציורים החקוקים על החותם, ומבינים כתב החותם. וזהו **וביד כל אדם יתתום הצדיק** נקרא כל אדם, כמ"ש (קהלת יב) **כי זה כל האדם** [א]. וזה **לדעת כל אנשי מעשהו,** ע"י אנשי מעשה של הצדיק [א], תוכל לידע אותו, כמשל החותם כנ"ל. וגם הצדיק הוא בחי' חותם, כ"ש [א] וצאצאיו חתם יאות ברית קודש, וצדיק הוא מאן דנטר ברית [א]:

קמא [א] **אם** יזכה שירגיש באמת כאב הטאוי, היינו כשימול את ערלת לבבו. כי כל זמן שלבו ערל ואטום, א"א לו להרגיש באמת, רק כשימול את ערלת לבבו, ויהיה לו חלל בלב, ואזי ירגיש לבבו באמת גודל כאבו, ויצטער ויתחרט באמת. ואזי מגודל החרטתו, ירגישו גם כל הלכבות של כל הטיפות שנמשכו ממנו, ולכל מקום שנמשכו, ירגישו שם במקום שהם, הן אותם שנמשכו ממנו ונתהוו מהם בניו ממין בני אדם, והן אותם שנמשכו ממנו למקום אחר ח"ו, וגם שם יש להם לב ושאר איברים. ואזי כשימול את לבבו, וירגיש לבבו גודל כאבו, ויתחיל להצטער ולהתחרט באמת, אזי ירגישו שם כל הלכבות של הטיפות, ויתודע להם האמת היאך הם מוטלים במקום שנופות בשאל תחתית. כי מתחילה נדמה להם שטוב להם, כי הן מוזיקי עלמא. רק אח"כ כשנימול לבבם, ע"י שנימול לבב אביהם, אזי מרגישין היכן הם, ומתחילין לקונן ולהצטער, ונעשה שם רעיש גדול ביניהם. וזהו (דברי' ל) **ומל ה' אליך את לבבך, ואת לבב זרעך,** היינו כשימול ה' את לבבו, ימול גם לבב זרעו. ולהיכן שנמשך הזרע, הן למין בני אדם, אזי מחויבים בניו שירגישו ג"כ הרחור תשובה על ידי שנימול לבב אביהם. וכן אם נמשך למקום אחר ח"ו, אזי ימולו שם הלכבות וירגישו כנ"ל: והזמן המסוגל לזה הוא חודש אלול, כי **אלול ר"ת את לבבך ואת לבב,** היינו שימול ה' את לבבו ואת לבב סתם התלוי בו, להיכן שנמשך כנ"ל. היינו הלב של הטיפות לאיזה מקום שנמשכו, אם שנמשכו ונתהוו מהם בניו מין בני אדם, והן שנמשכו ח"ו למקום אחר, וגם הם בניו, והם תלויים בו. וע"כ כשנפטר האדם הם הולכים אחר המטה ומקוננים עליו כמו בניו ממש ממין אדם, אך שזה שהם הולכים ומקוננים אחריו הוא לו לבזיון ולהרפה גדולה, רחמנא ליצלן ר"ל מעונשים הללו כידוע [א]:

קמב [א] **מי** שא"א לו ללמוד כלל, כגון שהוא ע"ה, או שאין לו שום ספר, או שהוא במדבר, רק שלבו בוער בו ונכסף מאד ללמוד ולעבוד את ה', אזי מה שהלב הומד ללמוד, זה בעצמו הוא בחי' לימוד מתוך הספר. כי נמצאו בעולם שני צדיקי שמדבריו זה לזה, והם ברחוק מקום זה מזה כמה מאות פרסאות. היינו שזה הצדיק מקשה קושיא בתורה, והצדיק השני שם במקומו, ואומר דבר שהוא תירוץ על הקושיא של הצדיק הא' [א] וכן לפעמי' זה מקשה וזה מקשה, והקושיא של האחד הוא תירוץ על קושיא של חבירו, ועי"ז הם נדבריו זה

1 * משלי כה
2 עיין שמות רבה ב' ג' ותנחומא שמות ז' אין הקב"ה נותן גדולה לאדם אלא כ"כ בודקו בדבר קטן ועיין דברי סופרים אות ז' (ל' צדוק הכהן) דלא דווקא גדולה והתנשאות אלא כל מעלה ומדרגה.
3 בתרלז - יקום (בתקפא ברגז - ו' מחוק בחלקו ונראה יקום)
4 לא ידוע מתי והיכן נאמרה
5 בתקפא - (תהלים יח) ונתשכח תוקן
6 מתרצו - כשהאדם
7 בדפור"ר ותורלז - ההוא. ומתורלז - ההיא
8 מוהר"ת בתקפא
9 * משלי ה'
10 תהלים פה יד
11 בדפור"ר יש כאן נקודותים ואחריות המשך חיל - וכן כתוב בוה"ק וכאה חולקי' מאן דכי ליקא דשבתא כו' כתיב אל יצא איש ממוקומו ומקומו אתר דאיתוחי למיחך וזה בחי' אם תשובו משבת רגליך:
12 מוהר"ת בתקפא. ובתרלז ותורלז נוסף הציון לטי' רעו
13 בדפור"ר ותורלז - באות ומתורלז - (כלשון חז"ל בברכה שאחרי המילה)
14 * וזהו נח דף נט:
15 תורה זו נאמרה בראש חדש אלול לא ידוע באיזה שנה והיכן ועיין חיי מוהר"ן סימן לט
16 שבט מוסר פרק כו בשם השלה"ק. חמדת הימים לרבי יעקב ישראל אלגזי שובבים פ"א. ספר דרך משה (לרבי משה יצחק בן אליעזר מנונקשט) וים שמיני. גשר החיים פרק יב אות ג'. עיין וזהו ח"א ריט: וח"ב קג: ורסו: ועיין של"ה הק' מסכת פסחים דף ה. ובספר קרבן שבת (לרבי בצלאל מקורבין) פרק שביעי.
17 לא ידוע מתי והיכן נאמרה
18 עיין קיצור ליקוטי מוהר"ן השלם בתוספת ומילואים לסימן קמב

מאמר אל תדין את חברך

מספה"ק ליקוטי מוהר"ן

זמן ומקום אמירת התורה
לא ידוע

פתיחה

רבנו מחדש יסוד ששנים ממדרגה אחת לא יחלקו זה על זה, ועפ"ז נותן עצה למי שחולקים עליו שילמד זכות על החולק, ואזי אם הוא קטן מחברו ע"ז יעלה בעצמו, כי זו עיקר התשובה ללמד זכות על החולק עלי (תורה ו'). ואם הוא גדול מחברו אזי ע"י הלימוד זכות יעלה את חברו ממדרגתו, וכשיהיו שניהם במדרגה אחת ישלים עמו. אבל גם אפשר שיענש כי אין אדם עולה מדרגה א"כ דנים אותו תחילה.

ליקוטי הלכות

אין

שיחות

אין

קושיות

- תחילה אומר "אל תדין", ומבאר דבריו שהכוונה "הוי דן". – תחילה הכוונה אל תדין לחוב, והוי דן הכוונה לזכות, ועי"ז כבר לא תהיה סיבה לדון לחוב.
- פתח בחברך וסיים בכל אדם. וצ"ע משמע לחוב אסור לדון רק את חברך במצות, אבל זכות צריך ללמד על כולם. לכאורה הוי תרתי דסתרי.
- עד שתגיע למקומו, משמע עד ולא עד בכלל. צ"ע האם כשאגיע למקומו טוב לדון אותו או מותר? זה לא הנושא כאן כי רבנו כאן מבאר שכשתגיע למקומו לא תהיה מחלוקת וממילא לא תצטרך לדון כלל.
- עיין תורה א תנינא אות יד שם מבואר שרק מי שזכה נכלל בו ית' שהוא מקומו של עולם ובעל הרחמים יכול להיות במקומו של חברו ולעשות ר"ה ולדון אותו. אבל אצלינו מדבר רבנו מכל אדם כיצד יבטל את המחלוקת ע"י שיהיו שניהם במדרגה אחת.
- כל מחלוקות הן או שהחולק גדול מחבירו, או שהוא קטן ממנו – צ"ע בחוש רואים המון סיבות למחלוקות, יש מדברים, ויש שומעים מהם, ובלי להכיר ובלי לברר עושים מחלוקת על סמך ששמעו שפלוני עשה כך או כך. אפשר לתרץ שרבנו מדבר על המדברים הראשונים. ועדיין צ"ע
- המחלוקת רק כי הם משונים זה מזה – צ"ע כי משונים זה לאו דווקא גדול וקטן, ראה תורה רפג שמחלוקת שאול על דוד, כיון ששאול שינה מדתו משרשו בזה שלא לימד תורתו לאחרים וכו' עי"ש. ונראה ששאול כיון שינה מדתו ממילא היה במעלה פחותה, מדוד שלא שינה מדתו, ולפי המבואר כאן זו היתה סיבת המחלוקת.
- צ"ע כל הצדיקים היה עליהם מחלוקת אע"פ שלמדו זכות על החולקים. וכנראה כוונת רבנו שעצה זו של לדון לכף זכות היא כשהמרחק בין הקטן לגדול לא גדול כל כך. ועוד שיש צדיקים ששמחות שיש מחלוקת עליהם. ועוד ראה בקושיא הבאה.
- צ"ע מבואר בתורה ו' שעיקר התשובה היא ללמד זכות על המבזים אותי, נמצא בזה שאני דן לזכות את החולק עלי עי"ז אני עולה מדרגה, (וגם כי המתפלל על חברו הוא נענע תחילה/ג, וכיון שלימד עליו זכות כדי להעלותו מדרגה בודאי גם התפלל שיעלה) ומה יועיל שעי"ז אני מעלה את החולק מדרגה, הרי בכל פעם שאני מעלה אותו, אני בעצמי עולה יותר. כנראה י"ל שכיון שרבנו אומר זאת, אין אנו יודעים כמה עולים ע"י תשובה וכמה ע"י לימוד זכות, וכנראה שאעפ"כ זה מועיל.
- באחד אין מחלוקת. צ"ע האם הכוונה אחד מצד המדרגה או מצד הדמיון של החולק. פי' האם החולק מודע לסיבה שהוא חולק או שאינו מודע רק עצם העובדה שהוא קטן או גדול יותר גורם לו לחלוק.
- או שחבירו גדול ממנו וחולק עליו בגלל שהוא קטן ממנו – צ"ע מדוע שיחלוק על קטן ממנו?

יא. או מחמת שחברו גדול ממנו במעלה ועל כן חולק עליו, על שלא הגיע למדרגתו. – צ"ע האם "על שלא הגיע למדרגתו" זה לימוד זכות של רבנו על החולק הגדול ממנו. הרי זה חוב כי למה שיחולק על מי שהוא קטן ממנו?

יב. מה נקרא גדול ומה נקרא קטן? אם גדול הוא הלמדן יותר איך אני יכול להגיע למדרגתו? ועוד הרי מדרגה היא מסתמא לפי יראת שמים, וא"כ מדוע שירא שמים גדול יחלוק על ירא שמים קטן ממנו, איך הוא לא ירא ממחלוקת? ראה פ"ח על תורה א' תנינא שקרא דייקא היראת שמים שלו גרמא לו לחלוק, (כי ירא שמים דבריו נשמעים ואזי מתאוה להתמנות ונופל לקנאה) אלא שכשנעשה חולק כבר נפל מהיראת שמים.

יג. עיין ח"מ סימן ת"ב שמשנה רבנו בכוונה עשה שיחלקו עליו. ועיין שיש"ק ח"ו סימן כ"ז שרבנו אמר הבאתי לכם מתנה מחלוקת. ובח"מ סימן ת"א שהמחלוקת מרים את האדם. ובעלים לתרופה שהמחלוקת מצמיח את האדם¹. ומדוע כאן נותן עצה לבטל מחלוקת. ועיין תורה רנא ע"י מחלוקת נופלות מחשבות של כפירות על אנשים כשרים. ובתורה רנח ע"י מחלוקת יכולים להפיל אדם ממדרגתו. ועיין שיש"ק ח"ב סימן סה"ו שרק צדיק גדול יש לו כח לעמוד במחלוקת ועוד יודע לעשות תיקונים נפלאים מדבורי החולקים אבל את אנשיו זה מרסק.

יד. כי בדבר אחד אין שייך מחלוקת – צ"ע הרי כל ישראל קומה אחת² כמבואר בירושלמי על לא תקום ולא תיטור, שזה כמו אדם שלא יעלה על דעתו שידו האחת תנקום בידו השניה שהקתה בה. וא"כ מדוע יש מחלוקת בישראל. הכוונה כאן למדרגות בסולם הקומה. דהיינו שכל מדרגה היא מקום אחד.

טו. ראה תורה רפב עד כמה צריך ללמד זכות על כל אחד תמיד. וצ"ע איך מותר לדון לזכות את חברי? הרי ע"י זה יעלה מדרגה, וידונו אותו, ושמא לא יעמוד בדיון, נמצא גחלים אתה חותה על ראשו.

טז. צ"ע האם מותר לדון את החולק לזכות בכוונה שע"י ידונו אותו ויענשו? עיין במשלי שם אם רעב שונאך האכילהו לחם משמע שמאכילו בכוונה כדי שיענשו. עיין בתפילה של מוהרנ"ת וכל השונאים והחולקים שאינם חפצים בשלום, ומתגברים להחזיק במחלוקת, ואינם חפצים לשוב אל האמת תכניעם ותשפילם עד עפר, כלם יפלו ולא יקומו... ועיין תורה פב שומע חרפתו ואינו משיב אם כדי שלצער את החולק אזי כאילו מחרפו ואזי נכלל השתיקה בקליפת נגה ולא עולה לקדושה. ועיין בעש"ט עה"ת³ אי אפשר שהשם יתברך ינקום מהרשע כל עוד שהצדיק אינו מוחל לו.

יז. מבואר שאת הקטן ממני אני צריך לדון לכף זכות, צ"ע האם את הגדול ממני, לא? ואם כן, הרי הוא יעלה עוד יותר גבוה ממני ועוד יותר תתרבה המחלוקת.

יח. מבואר שאת הקטן ממני אני צריך לדון לכף זכות – צ"ע הרי איוב אומר (איוב ג' ט"ו) "קטן וגדול שם הוא", וביאר מוהרנ"ת⁴ שבעולם הזה נעלם מאיתנו מי גדול ומי קטן, דהיינו מי חשוב וצ"ע הקב"ה יותר ומי חשוב פחות, כי רחמנא ליבא בעי, ומה בלב זולתנו נעלם מאיתנו. וכן איתא בגמ'⁵ שיוסף בן רבי יהושע בן לוי

¹ עלים לתרופה – הקדמה להמכתבים (ציטוט מכתב שכתב רבינו לאחיו יחיאל) – אהובי אחי נפשי ולבבי, אל תירא ואל תחת מפניהם. רק חזק ואמץ בתורה וביראת ה' כל היום. כמדבר בין שנינו. וזכות אבותיך מטיעתך. כי כל זה לגדל אותך ולהרבות כבודך ולגדל שכלך. כי כמו שאי אפשר לכל מיני זרעונים לבוא לתכלית גדולם אלא עד שנותנין מתחלה הגרעין בעפר ואחר כך הגרעין נתבלה ואחר בלותו יפרח ויצוץ ונעשה אילן גדול. כן הדבר הזה שעל ידי זה שמשפילין אותך עד עפר, על ידי זה התגדל ותצוץ ותפרח בעולם: אלו היו יודעין אלו הרשעים מזה, בודאי לא היו מבזין אותך. כי כל פונתם לרע:

² שיש"ק ח"ב סימן סה – רבנו אמר על החולק: "אני איני יכול לשנא אותו, כי הרי מצרף אני צירופים מכל המחלקת" וכו'. אולם אהבם הוא שבר לחתיכות. ע"ר האט דאך אייף צובראכין אויף שטיקער."

³ ערבי נחל (בהעלותך דרוש ב' משנת תקנט (עמ' תרנח במהדור' וערנער) – ד"ה והנה ארו"ל) שישראל חלוקים רק מצד הגוף אבל מצד נשמותיהם הם קומה אחת וגוף אחד וכשם שבגוף הראש חשוב מהגלים כך גם בקומת ישראל.

⁴ ובעיני זה בירושלמי נדרים פ"ג הלכה ד' כתיב לא תקום ולא תטור את בני עמך – היך עבידא הוה מקטע קופד ומחת סכינא לידוי תחזור ותמחי לידיה?

⁵ בעל שם טוב על התורה – פרשת שמות אות טו. כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך. שמעתי מהצדיק ר' נחום זלה"ה בשם הצדיק הבעל שם טוב זלה"ה פירוש הכתוב (משלי י"ז) גם ענוש לצדיק לא טוב, דרשע השונא לצדיק ומריע לו, אי אפשר שהשם יתברך ינקום מהרשע כל עוד שהצדיק אינו מוחל לו, רק כשהצדיק מוחל לו (יז) ואינו חפץ בנקמת הרשע אז נוקם השם יתברך מהרשע, וזהו גם ענוש, ר"ל אימת הוא העונש להרשע, לצדיק לא טוב, כשאינו טוב בעיני הצדיק שינקום השם יתברך מהרשע אז הוא הנקמה ע"כ דפח"ח: (כתר תורה פ' וישב):

⁶ איוב פרק ג' (ט) קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדניו:

רש"י (ט) קטן וגדול שם – שם ניכר מי חשוב ומי שפל ולפי שאותה גדולה גדולת עולם הוא ואותו שפלות שפלות עולם היא:

⁷ שיה שרפי קודש – חלק ג אות קלח – הדגיש והרחיב מוהרנ"ת מאד המובא בפרוש הפתוב: "גדול וקטן שם הוא" איוב ג' שפנה העולם אין יודעים כלל מי הוא הגדול והחשוב במעלה בשמים ומי הוא הקטן במעלה, ורק למעלה בשמים, ה' הבוחן לבות הוא יודע היטב מדרגת כל אחד ואחד, וזהו "גדול וקטן" מי הוא גדול ומי הוא קטן "שם הוא", שם יודעין מי הוא.

⁸ פסחים דף ג. והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון מאי יקרות וקפאון אמר רבי אלעזר זה אור שיקר בעולם הזה וקפוי לעולם הבא רבי יוחנן אמר אלו נגעים ואהלות שיקרין הן בעולם הזה וקפויין הן לעולם הבא ורבי יהושע בן לוי אמר אלו בני אדם שיקרין הן בעולם הזה וקפויין הן לעולם הבא כי הא דרב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי חלש ואיתנגיד כי הדר אמר ליה אבוה מאי חזית אמר ליה

- פּרַחָה נשמתו וחזר לחיים ואמר עולם הפוך ראיתי, בני אדם שחשובים כאן קלים הם שם ולהפך בני אדם קלים כאן וחשובים שם. אמרו לו עולם ברור ראית. ואיך אדע מתי לדון לזכות ומתי לעשות תשובה?
- ט. צ"ע הרי מבואר בתורה יד' שאני צריך להחזיק את כולם גדולים ממני, א"כ למה שאדון לכף זכות הרי אדרבה עי"ז יהיו עוד יותר גדולים ממני ותתרבה המחלוקת.
- כ. ע"י שדן את חברו החולק עליו לכף זכות מעלה אותו מדרגה – צ"ע הרי כעין זה מבואר בתורה רפב ומדוע לא רבנו ולא מוהרנ"ת ולא הטשערינער רב מציינים לתורה רפב. על כן נ"ל שבאמת אינו דומה.
- כא. בלימוד זכות צ"ע האם הכוונה לתורה רפב כי שם אני דן את האדם, ולא את מעשיו, ואילו כאן אני דן את מעשיו, ולא את האדם, וא"כ צ"ע אם הסיבה שלימוד זכות מעלה מדרגה, כאן מאותה סיבה המבוארת שם.
- כב. צ"ע אם מה שלימוד זכות מעלה מדרגה בתורה שלנו אינו מטעם המבואר בתורה רפב, א"כ מה הביאור בתורה שלנו שהדן את חברו לכף זכות מעלה מדרגה. – ואולי הכוונה שהלימוד זכות למטה גורם שגם למעלה ידונו אותו לכף זכות ועי"ז הוא עולה מדרגה אם ראוי לכך.
- כג. ואזי הם במקום א' היינו במדרגה אחת – משמע שאפשר שיהיו שנים במדרגה אחת וצ"ע מתורה כה. עיין פל"ח שמתרץ
- כד. קודם שאדם עולה מדרגה דנים אותו – צ"ע האם דנים אותו רק אם ראוי לאותה מדרגה שעולה אליה. או שדנים אותו כבר על כל מעשיו, וא"כ אפשר שע"פ שראוי לעלות אליה, אבל יענש תחילה.

הקדמה

בעניין מחלוקת דיבר רבנו הרבה מאד, בכחמישים תורות בליקוטי מוהר"ן ועוד בחי"מ ושיחות הר"ן. וכידוע כבר בסוף שנת תקסב בסוף ישיבתו בזלאטיפולי לפני שעבר לברסלב, התחילה המחלוקת הגדולה עליו מצד הסבא משפאלי, ואע"פ שגדולי הדור היו עם רבנו, המחלוקת רק הלכה והתחזקה עד סוף ימיו, ועוד יותר על מוהרנ"ת אחרי הסתלקות רבנו. וכך נמשך שנים רבות, רוב שנותיה של חסידות ברסלב היו בצל מחלוקת ורדיפות, והיתה חסידות קטנה ומבוזת מאד בעולם, כמבואר בימי שמואל הורוביץ ורבי ישראל דב אודעסער. ומסתמא על כן דיבר רבנו הרבה ממחלוקת והתועלת שבה וכיצד להתנהג עם החולקים, כדי להכין את אנ"ש לשנים ארוכות של נסיונות בזה.

כאן מבאר רבנו ביאור מיוחד במשנה באבות פ"ב אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו, שהכוונה לחברך החולק עליך אל תדון אותו לחובה, כי המחלוקת אינה בדבר אחד, נמצא שהוא חולק או בגלל שהוא קטן ממני ומקנא או שהוא גדול ומזלזל.

וכנ"ל בקושיות לא ברור מי קטן ומי גדול ונראה בעניין זה שהכל תלוי בדמיון של החולק, כי הוא זה שמחליט אם לזלזל או לקנא, ולא תלוי במדרגה האמיתית.

ואומר רבנו שעל כן אמרו חז"ל הוי דן את כל אדם לכף זכות, כי שמא הוא קטן ממך, ועי"ז תעלה אותו למדרגתך, ותתבטל המחלוקת. ואם הוא גדול ממך מסתמא כוונת רבנו שתעשה תשובה, ועי"ז אתה תעלה למקומו, וממילא תתבטל המחלוקת כי אין מחלוקת בדבר אחד.

אבל כאמור לעיל בקושיות זה קשה עי"ש, על כן נראה לי יותר שבאמת העצה ללמד זכות היא בין על הגדול ממני ובין על הקטן ממני, וממילא איני צריך לדעת אם החולק גדול או קטן ממני. ועל כן באמת רבנו לא מבאר היטב מה לעשות כשהחולק גדול ממני. כי באמת הלימוד זכות על החולק היא בעצמה עיקר התשובה כמבואר בתורה ו' שעיקר התשובה היא ידום וישתוק למחרפיו וללמד עליהם זכות. נמצא שעצה זו שייכת תמיד, בין כשהחולק גדול ממני ובין כשהוא קטן.

כאמור לעיל בקושיות עי"ש, נראה שמה שמבאר רבנו כאן שע"י לימוד זכות החולק עולה מדרגה, אינו דומה למבואר כעין זה בתורה רפב.

עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה אמר לו בני עולם ברור ראית ואנן היכי התם כי היכי דאיתו אנן הכא הכי איתנין התם ושמעתי שהיו אומרים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ושמעתי שהיו אומרים הרוגי מלכות אין אדם יכול לעמוד במחיצתן (ומאן) (ומאן) ניהו אילימא רבי עקיבא וחביריו משום הרוגי מלכות ותו לא אלא הרוגי לוד.

פרש"י – אור שיקר בעולם הזה – כשחמה מאירה בגבורתה, ואורה גדול אותו אור חשוב ויקר שלה יהא קפוי וקל לעולם הבא, כל דבר קל קרי קפוי צף על המים ויצף הברזל מתרגמינן וקפא פרזלא (מלכים ב' ו'): בני אדם שיקרים – עשירים וחשובים, ואינן טובים למקום: איתנגיד – גוע, ופרחה רוחו: עליונים למטה – אותן שהיו כאן חשובים ראיתי קלים: ואנן – תלמידי חכמים היכי איתנין התם הרוגי מלכות ותו לא לא היתה בהן מעלה אחרת שיחשבו עליה אלא זו בלבד הרוגי לוד שני אחים היו שמסרו עצמן על ישראל, שהודו על עצמן הריגת בת מלך, שהיו מטילין אותה על כל ישראל: (ראה אגרות משה (י"ד ח"ב סי' קע"ד ענף ד') שפסק שדווקא להצלת כל ישראל מותר אבל להצלת יחיד אסור)

תורה יד אות והו' ואין אדם זוכה לתורה, אלא על ידי שפלות, כמו שאמרנו חז"ל (ערויבין נד'): 'דיממדבר מתנה', שישבר גאנותו מארבע בחינות שפלות. פי צריך האדם להקטין את עצמו לפני גדולים ממנו, ולפני בני אדם בערב, ולפני קטנים ממנו, ולפעמים, שהוא בעצמו קטן שבקטנים וצריך להקטין את עצמו כנגד מדרגת עצמו, וידמה בעיניו שהוא למטה ממדרגתו, בבחינת (שמות ט"ז): 'שבו איש תחתיו':

ואולי כאן הביאור בזה שע"י שאדם מלמד זכות על חברו, אזי גם למעלה מלמדים עליו באותה זכות/א"י, ועי"ז מעלים אותו מדרגה אם הוא ראוי. (וכעין שמצינו בסט"א שכשאדם מלמד חוב אזי הסט"א מקטרג באותו לימוד חוב, וידיעת ההפכים אחת)

ועל כן זו גם סכנה, ובפרט למי שחולק על חברו, כי אין הקב"ה נותן גדולה לאדם אלא אם כן בודקהו (כמבואר בשמות רבה ב' ג'), ואם לא יקבלו הבי"ד של מעלה את דברי הלימוד זכות, והוא לא ראוי לעלות, אזי אפשר שאדרבה יתעורר עליו קטרוג גדול ויענש.

עד כאן ההקדמה

*

תורה קלו [ב]

(אבות פ' ב) (ב) (ג) אל תדין את חברך לחובה, עד שתגיע למקומו דהיינו שתהיו באותה מדרגה, ואזי ממילא לא תצטרך לדון אותו לחובה, כי הוא ישלים עמך. אבל לדון לזכות, אדרבה זהו מה שאמרו רז"ל (שם) באבות פ"א [ד"ו/ט] **הוי דן את כל אדם/ט** לכף זכות. כפי שיבאר לקמן כי אם הוא קטן ממך הוא יעלה מדרגה ע"י הלימוד זכות, וי"א ואפשר שיגיע למקומך ותתבטל המחלוקת. **כי כשיש מחלוקת על אדם, הוא צריך לחקור** ולחפש מה הסיבה שחברו חולק עליו, דהיינו **למצוא זכות בחבירו. במה שחולק עליו כדי לדונו לכף זכות.** כמו שאמר רבנו/י"א הם חולקים על מי שעשה

^א **כך נ"ל** כוונת רבנו כאן. ומצאתי כעין זה בחיד"א. ראה חומת אנך על איוב (מב ט) – וישא ה' את פני איוב. דכיון שהם קטרו אותו מאד ועם כל זה מחל להם והתפלל עליהם, בזה נסתם פי המקטרג עליהם, דכשצדיק למטה מלמד זכות, מועיל לבטל הקטרוג למעלה, כמ"ש רבינו ישעיה ז"ל הביאו בשיטה מקובצת קמא דף נ' וכמ"ש ל ולכן גם ה' מחל להם עונם:

^ב לא ידוע מתי הדין נאמרה תורה זו

^ג **משנה אבות פרק ב' משנה ד'** – הוא ה"ה אומר, עשה רצונו כרצונו, כרצונו כרצונו. בטל רצונו מפני רצונו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונו. הלל אומר, אל תפרש מן הצבור, ואל תאמין בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמע, שסופו להשמע. ואל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה: **ר"ע מברטנורא** – ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו. אם ראית חברך שבא לידי נסיון ונכשל, אל תדינהו לחובה עד שתגיע לידי נסיון כמותו ותנצל:

^ד * אבות פרק א' ו' שם הגרסא את כל האדם

^ה **משנה אבות פרק א' משנה ו'** – יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלים קבלו מהם. יהושע בן פרחיה אומר, עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן את כל האדם לכף זכות:

ר"ע מברטנורא – והוי דן את כל האדם לכף זכות. כשהדבר בכף מאזנים ואין לו הכרע לכאן ולכאן, כגון אדם שאין אנו יודעים ממעשיו אם צדיק אם רשע ועשה מעשה שאפשר לדונו לזכות ואפשר לדונו לחובה, מדת חסידות היא לדונו לכף זכות. אבל אדם שהחזק ברשע, מתר לדונו לחובה, שלא אמרו אלא החושד בכשרים לוקה בגופו ושבת צו. מכלל שהחושד ברשעים אינו לוקה:

רמב"ם – והוי דן את כל האדם לכף זכות. ענינו כשיהיה אדם שלא תדע בו אם צדיק הוא אם רשע ותראהו שיעשה מעשה או יאמר דבר שאם תפרשהו על דרך אחת יהיה טוב ואם תפרשהו על דרך אחרת יהיה רע קח אותו על הטוב ולא תחשוב בו רע אבל אם יהיה האדם נודע שהוא צדיק מפורסם ובפעולות הטובות ונראה לו פועל שכל עניניו מורים שהוא פועל רע ואין אדם יכול להכריעו לטוב אלא בדוחק גדול ואפשר רחוק הוא ראוי שתקח אותו שהוא טוב אחר שיש שום צד אפשרות להיותו טוב ואין מותר לך לחשדו ועל זה אמרו כל החושד בכשרים לוקה בגופו. וכן כשיהיה רשע ויתפרסמו מעשיו ואחר כן ראינוהו שיעשה מעשה שכל ראייתו מורות שהוא טוב ויש בו צד אפשרות רחוק לרע ראוי להשמר ממנו ושלא תאמן בו שהוא טוב אחר שיש בו אפשרות לרע ועל זה נאמר (גם) כי יחנן קולו אל תאמן בו וגו' וכשיהי' בלתי ידוע והמעשה בלתי מכריע לא' משני הקצוות צריך בדרך החסידות שתדין לכף זכות איהו קצה שיהיה משני הקצוות:

^ו **צ"ע אדם** משמע שצריך לדון כל אדם בעולם אבל האדם משמע אדם אחד צריך לדון בכל הצדדים.

^ז **כעין זה מצינו בתורה רפב** – דע פי צריך לדון את כל אדם לכף זכות, ואפלו מי שהוא רשע גמור, צריך לחפש ולמצא בו איזה מעט טוב, שבאותו המעט אינו רשע, ועל ידי זה שמוצא בו מעט טוב, ודן אותו לכף זכות, על ידי זה מעלה אותו באמת לכף זכות, ויוכל להשיבו בתשובה, וזה בחינת (תהלים ל"ז): "ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו" הינו שהפסוק מזהיר לדון את הכל לכף זכות, ואף על פי שאתה רואה שהוא רשע גמור, אף על פי כן צריך אתה לחפש ולבקש למצא בו מעט טוב שישם אינו רשע וזהו ועוד מעט ואין רשע, שצריך אתה לבקש בו עוד מעט טוב שיש בו עדין, שישם אינו רשע, כי אף על פי שהוא רשע, אף אפשר שאין בו מעט טוב עדין, כי אף אפשר שלא עשה איזה מצוה או דבר טוב מימיו, ועל ידי זה שאתה מוצא בו עוד מעט טוב שישם אינו רשע, ואתה דן אותו לכף זכות, על ידי זה אתה מעלה אותו באמת מכף חובה לכף זכות, עד שישוב בתשובה על ידי זה, וזהו ועוד מעט ואין רשע, על ידי שמוצא בהרשע עוד מעט טוב, שישם אינו רשע, על ידי זה והתבוננת על מקומו ואיננו, הינו כשתבונן ותסתכל על מקומו ומדרגתו, ואיננו שם על מקומו הראשון, כי על ידי שמוצאין בו עוד מעט טוב, איזה נקדה טובה, ודנין אותו לכף זכות, על ידי זה מוציאין אותו באמת מכף חובה לכף זכות. וזהו והתבוננת על מקומו ואיננו פ"ל, והבין:

^ח **שיחות מוהר"ן** – אות קפב – פעם אחת ענה ואמר: עלי אין חולקים כלל, רק הם חולקים על מי שעשה כך כמו שבונים החולקים עליו ועל איש כזה בודאי ראוי לחלק. כלומר כי החולקים בודים עליו כובים ושקרים אשר לא עלו על לבו שעשה כך וכך מה שהכל שקר וכזב, ועל איש כזה שעשה כך כמו שאומרים הם, בודאי ראוי לחלק. נמצא שעליו אינם חולקים כלל, כי אם היו יודעין גדל צדקתו

כך כמו שבודים החולקים עליו, ועל איש כזה בוודאי ראוי לחלק. ועיין שיחות הר"ן סימן צו/טו שרבנו לימד זכות על החולקים עליו שהם עושים לשם שמים כדי לבטל ממנו קטרוג.

כי המחלוקת לא ימנע משני פנים דהיינו משתי סיבות. או מחמת שחבירו גדול ממנו במעלה. ועל כן חולק עליו על שלא הגיע למדרגתו. נ"ל הכוונה כגון ששומע שמשבחים איזה אדם קטן במעלה ממנו, ונדמה לו שעל כן הוא מתגאה, לכן חולק עליו. ואזי צריך להשתדל שיגיע הוא ג"כ – גם כן למדרגת חבירו החולק עליו. דהיינו שיעשה תשובה ויעלה למדרגת חבירו, בכדי שיהיו שניהם שוים [כ] ואזי לא יהיה מחלוקת.

או לפעמים להיפך שהוא גדול מחבירו. והמחלוקת מחמת שחבירו מתקנא בו. על שלא הגיע למדרגתו. ועל כן צריך לדונו לכף זכות. ובזה הוא מעלה חבירו לכף זכות, כנראה כי ע"י הלימוד זכות שלו גם למעלה מלמדים עליו זכות/כא) ואם היא מתקבלת שם מעלים אותו מדרגה. כי אזי הם במקום א' היינו במדרגה אחת. ואזי בוודאי לא יהי' מחלוקת. ונ"ל שקשה לדעת מי גדול ומי קטן וכל אדם צריך להחזיק עצמו קטן מכולם, על כן תמיד העצה היא שילמד זכות על חברו החולק עליו, וזו גם עיקר התשובה (כמבואר בתורה ו), נמצא שע"י הלימוד זכות יועיל תמיד בין שהוא גדול ובין שהוא קטן, כי אם החולק גדול ממני ודאי התשובה תועיל ואם החולק קטן ממני הלימוד זכות יעלה אותו/כב).

כי המחלוקת הוא רק מחמת שהם משונים זה מזה. או שחבירו גדול ממנו. או שהוא גדול מחבירו כנ"ל. אבל אם כ"היו כ"השניהם במקום אחד במדרגה אחת אע"פ שא"א שיהיו שנים באותה מדרגה ממש (כמבואר בתורה כה), אבל אפשר שיהיה הפנימיות של הקטן יותר, לבוש לחיצוניות דחיצוניות/כג) של הגדול ממנו, וגם זה נחשב שהם במדרגה אחת (כמבואר בפ"ח כאן/כד). בוודאי לא יהי' מחלוקת. כי בדבר אחד אין שייך מחלוקת.

וקדושתו ומעלתו וכו', בודאי לא היו חולקים עליו רק אררוא היו רצים אחריו בהתלהבות נפלא כראוי, רק הם חולקים על מי שעשה מעשים כאלה כמו שהם אומרים. על איש כזה בודאי ראוי לחלק. ואמר שהם חתכו וצירו לעצמם אדם וחולקים עליו: וז"ל האבין ז"ר אויס גישיניצט אה מענטש אין קריגן אויף איהם (הינו כנ"ל שאינם חולקים עליו רק על זה האיש שצירו לעצמן בשקר שעשה כך וכו' וכנזכר לעיל:

^ט שיחות מוהר"ן – אות צו – כי הצדיק מטה כלפי חסד (ר"י) ודן את כל החולקים עליו לכף זכות שכונתם לשם שמים (ריא). כי לא היה העולם יכול לסבל אור של הצדיק שאורו גדול מאד להעולם לסבלו. וגם מחמת שיש כמה דינים וקטרוגים גדולים על הצדיק הגדול האמת. על כן הם חולקים עליו, ובוה הם משתיקים הדינים והקטרוגים. כמו שאנו רואים כשיש דין קשה על אדם אחד, ואחד לובש קנאה ואומר: אני אלך ואנקם ממנו ואעשה בו דין, על ידי זה הוא משתיק ממנו שאר הבעלי דין שמקטרגים שלא היה אפשר לו לסבל דיניהם. נמצא שזה שהולך לנקם ממנו עושה לו טובה גדולה מאד כי בודאי טוב ונוח לו לסבל דינו של זה האחד שזה אפשר לו לסבל מלסבל דיניהם חס ושלום שלא היה אפשר לסבלו: וכמו שמצינו אצל פינחס במעשה זמרי. כי לולא פינחס היו ישראל חס ושלום חייבין כליה חס ושלום.

^ז עיין פ"ח למה לא קשה מתורה כה

^{כא} ראה חומת אנך לחיד"א על איוב פרק מב פסוק ט – וישא ה' את פני איוב. דכיון שהם קטרו אותו מאד ועם כל זה מחל להם והתפלל עליהם, בזה נסתם פי המקטרג עליהם, דכשצדיק למטה מלמד זכות, מועיל לבטל הקטרוג למעלה, כמ"ש רבינו ישעיה ז"ל הביאו בשיטה מקובצת קמא דף נ' וכמש"ל ולכן גם ה' מחל להם עונם:

^{כב} מתקצר - ואז

^{כג} ומה שהקשינו לעיל הרי אם החולק קטן ממני מה יועיל הלימוד זכות, הרי כמה שאני יעלה אותו ע"י לימוד זכות זה בעצמו גם תשובה שלי ועי"ז אני בעצמי עולה יותר. כנראה י"ל שכיון שרבנו אומר זאת, אין אנו יודעים כמה עולים ע"י תשובה וכמה ע"י לימוד זכות, וכנראה שאעפ"כ זה מועיל.

^{כד} מתשכס - יהיו

^{כה} בתקפא שי נראה ב'

^{כו} הכוונה בזה למבואר בתורה כה אות ג' – ודע שאין שני בני אדם שוין זה לזה. כי כל הנשמות הם זה למעלה מזה, וזה מלבוש לזה. ופנימיות של תחתון נעשה לבוש וחיצוניות לחיצוניות עליון. נמצא בפשט רוצה לעלות ממדרגתו למדרגה עליונה, אזי הולך ונעתק האדם העומד במדרגה העליונה, והולך ונעתק למדרגה היותר עליונה, כי אי אפשר שיהיו שני אנשים במדרגה אחת. ואינו נעתק מהאדם העליון, אלא הפנימיות שלו, והחיצוניות נשאר. וגם האדם שבמדרגה התחתונה, אינו נעתק ועולה, אלא הפנימיות. והפנימיות של התחתון, נעשה חיצוניות לחיצוניות עליון: ...ופנימיות לחיצוניות, הם שני מיני עבודות: עבודה של תורה ותפלה ומצוות, הם פנימיות. ועבודת אכילה ושתיה ושאר צרכי הגוף, הם חיצוניות. ועבודת חיצוניות, הינו אכילה ושתיה, של האדם העומד במדרגה העליונה, היא מאירה ומשפחת יותר, מעבודות פנימיות, הינו תורה ותפלה, של האדם העומד במדרגה התחתונה. ובשביל זה פנימיות התחתון נעשה לבוש לחיצוניות העליון:

^{כז} פרפראות לחכמה – סימן קל"ו – אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו וכו' (אבות ב) אבל אם היו שניהם במדרגה אחת בוודאי לא יהיה מחלוקת כי בדבר אחד אין שייך מחלוקת וכו' עיין שם אין זה סותר למה שמבואר לעיל בסי' כה במאמר אחויו לן מנא את ג', ודע שאין שני בני אדם שוין זה לזה, כי כל הנשמות הם זה למעלה מזה וכו' עיין שם דיש לומר שגם במאמר זה אין כוונתו שיהיה שניהם במדרגה אחת ממש, כי זה אי אפשר כמבואר שם במאמר אחויו לן הנ"ל, רק בבאן רוצה לומר גם כן שיהיה על כל פנים בבחינת מלבוש זה לזה, שהפנימיות של התחתון יהיה נעתק ועולה למדרגתו של העליון, ויהיה נעשה לבוש לחיצוניות עליון כמבואר שם זה

עתה חוזר לבאר את המשנה שבה פתח את התורה

וזהו הפירוש למה שאמרו חז"ל באבות אל תדין^כ את חבירך עד שתגיע למקומו. היינו שתשתדל שתהי' עמו במקום אחד. במדריגה אחת. מאחד משני פנים הנ"ל או שתעלה למדרגתו או שתעלה אותו למדרגתך ואזי בוודאי לא יהי' מחלוקת. כי בדבר אחד אין שייך מחלוקת:

עתה יבאר שהלימוד זכות על החולק, כיון שהוא סיבה שיעלוהו מדרגה, הוא גם סיבה שאפשר שיענש. **ובזה שמעלה את חבירו לכף זכות. יוכל**

גם כן נחשב ששניהם הם במקום אחד ומדריגה אחת, מאחר שהפנימיות התחתון הוא לבוש להחיצוניות של העליון, וזהו גם כן בבחינת עד שתגיע למקומו, כי מאחר שהחיצוניות של העליון עומד שם עדיין הוא בחינת מקומו שזה בחינת מקום מקדשינו המבואר שם במאמר אחוי לן מנא הנ"ל:

להיות שחבירו יחזור בו אם באמת הוא יעלה מדרגה ולא יהי' שוב מחלוקת, או שיהי' לו מפלה אם הלימוד זכות הנ"ל לא יתקבל בבית דין של מעלה. **כי יוכל להיות שגחלים אתה חותה על ראשו** [א']² **בזה שאתה מעלהו לכף זכות.** במשלי שם "אם רעב שונאך האכילהו לחם וכו' כי גחלים אתה חותה על ראשו" ובגמרא סוכה נב. ו' מבואר שהכוונה ליציה"ר ששלמה קרא לו שונא, והאכילהו לחם ומים הכוונה לתורה, שהיא כגחלים על ראשו, ואזי ישלים איתך. ורבנו נקט לשון זה על בעל מחלוקת השונא ומחרף, שהעצה נגדו היא לדון אותו לכף זכות, בכוונה שבאמת יעלה מדרגה/ו, כי אם יהיו במדרגה אחת, לא יחלוק. אבל כיון שצריך לעלות מדרגה, ידונו אותו בשמים אם הוא ראוי, ויכול להיות שגחלים אתה חותה על ראשו, ויענש דייקא ע"י ההשתדלות להעלותו מדרגה.

וזוהו פירוש המשנה באבות הוי דן את כל אדם לכף זכות, דן דייקא, כי עי"ז שאתה דן אותו לזכות, אתה גורם שידונו אותו בבי"ד של מעלה, **כי הוא בחי' דין ומשפט ממש.**

כי אתה משתדל שיעלה מדרגיגה, וזה ידוע שקודם שעולין לאיזה מדרגיגה, דנין את האדם [ב']³ אם הוא באמת ראוי לעלות למדרגה הזו. וע"כ **בזה שאתה דן אותו לכף זכות, ואתה עי"ז מעלהו למדרגיגה יותר גבוה,** על כן דנין אותו, וכפי שיצא המשפט כן יקום' אם יתקבלו דברי הלימוד זכות שלך עליו והוא ראוי לעלות מדרגה, יעלוהו, ואם לא יתקבלו דבריך ואינו ראוי לעלות, אפשר שיתעורר עליו דין ויענש :

רבנו מבאר שהלימוד זכות על החולק, גורם שידונו אותו בבית דין של מעלה, וכפי המשפט שיצא כך יהיה משמע אם יתקבל הלימוד זכות (וכנראה גם שהוא ראוי מעוד סיבות) אזי יעלוהו מדרגה, ואם לא יתקבל הלימוד זכות, אז כנראה שידונו אותו על שחולק (ומסתמא על עוד מעשים) ואזי אפשר שיצא דינו להענש.

אמנם יש מבארים שע"י שמשתדלים לעלות את הרשע מדרגה ממילא הוא מת. ראה לקמן ביאורו של רבי לוי יצחק מבערדיטשוב בקדושת הלוי שע"י הלימוד זכות מעלה אותו ממדרגתו ואזי ניתק מהחיות דסט"א שלו,

* משלי כה

² משלי פרק כה (כא) אם רעב שנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים: (כב) פי גחלים אתה חותה על ראשו וידוך ישלם לך: רש"י - (כב) כי גחלים - הם לו שאתה חותה ושואב מן המדורה לתת על ראשו. חותה - כל שאיבת גחלים מתוך ההסק קרי חותה כדאמר לחתות אש מיקוד (ישע"י ל). וה' ישלם לך - ישלימנו עמך שלא יתגבר עליך:

מלבי"ם (כב) א] כי גחלים אתה חותה על ראשו - שבמה שאתה מטיב לו דימה לו שאתה חותה גחלים על ראשו, כי יזכור את אשר חטא לנגדך והרע לך, ויבוש ויכלם שעתה מוכרח לקבל לחם ומים ממך תחת רעתו. ב] וה' ישלם לך - שתקבל שכר מה' בעבור הצדקה שעשית, ואם תנקום במה שלא תתן לו לא תקבל שכר..

³ עיין סוכה נב. דרש ר' עזרא ואיתימא ר' יהושע בן לוי שבעה שמות יש לו ליציה"ר הקב"ה קראו רע שנאמר (בראשית ח-כא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו משה קראו ערל שנאמר (דברים י-טז) ומלתם את ערלת לבבכם דוד קראו טמא שנאמר (תהילים נא-יב) לב טהור ברא לי אלהים מכלל דאיכא טמא שלמה קראו שונא שנאמר (משלי כה-כא) אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך ישעיה קראו מכשול שנאמר (ישעיה נז-יד) סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי יחזקאל קראו אבן שנאמר (יחזקאל לו-כו) והסרתני את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר. יואל קראו צפוני שנאמר (יואל ב-ב) ואת הצפוני ארחיק מעליכם.

פרש"י - אם רעב שנאך. יצרך הרע רעב ותאב לעביירה: האכילהו לחם. הטריחהו במלחמתה של תורה דכתיב לכו לחמו בלחמי (משלי ט): השקהו מים. תורה דכתיב בה הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה): ישלימנו לך. שיהא שלם יצרך עמך ואוהבך ואל ישיאך לחטוא וליאבד מן העולם

⁴ כי רק כשאדם מצדו באמת מלמד זכות על רשע אזי הקב"ה נוקם, כמבואר בבעש"ט עה"ת הנ"ל בקושיות

⁵ עיין שטות רבה ב' ג' ותנחומא שמות ז' אין הקב"ה נותן גדולה לאדם אלא' בודקהו בדבר קטן ועיין דברי סופרים אות ז' (לר' צדוק הכהן) דלאו דוקא גדולה והתנשאות אלא כל מעלה ומדרגה.

¹ שמות רבה פרשה ב' פסקא ג' - דְּבַר אַחַר, וּמִשָּׁה הָיָה רָעָה, הִדָּא הוּא דְּכִתִּיב (משלי ל, ה): כָּל אִמְרַת אֱלֹהִים צְרוּפָה, אֵין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נֹתֵן גְּדֻלָּה לְאָדָם עַד שְׁבוּדְקֵהוּ בְּדָבָר קָטָן, וְאַחַר כֵּן מְעַלְהוּ לְגִדְלָה, הִרִי לָךְ שְׁנֵי גְדוּלֵי עוֹלָם שְׁבֻדְקָן הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּדָבָר קָטָן וְנִמְצְאוּ נְאֻמִּים וְהַעֲלֵן לְגִדְלָה, בְּדָק לְדוּד בְּצִאן וְלֹא נִהְגָּם אֱלֹא בַּמְדָּבָר לְהַרְחִיקָם מִן הַגְּזֹל, שְׁכָן אֱלִיָּאב אֹמֵר לְדוּד (שמואל א יז, כח): וְעַל מִי נִטְשֶׁת מַעַט הַצֵּאן הַהֵנָּה בַּמְדָּבָר, מְלֻמֵּד שֶׁהָיָה דְּוֹד מְקִיָּם הַמְשֻׁנָּה (גמרא בבא קמא עט-ב): אֵין מְגַדְלִין בְּהֵמָה דְּקָה בְּאָרְץ יִשְׂרָאֵל. אֹמֵר לִיָּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נִמְצָא אִתָּה נְאֻמָּן בְּצִאן, בּוֹא וְרַעַה צֹאנִי, שְׁנַאֲמַר (תהלים עח, עא): מֵאַחַר עֲלוֹת הַבְּיָאוּ, וְכֵן בְּמִשָּׁה הוּא אֹמֵר (שמות ג, א): וַיְנַהֵג אֶת הַצֵּאן אַחַר הַמְדָּבָר, לְהוֹצִיאֵן מִן הַגְּזֹל, וְלִקְחוּ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְרַעוֹת יִשְׂרָאֵל, שְׁנַאֲמַר (תהלים עז, כא): נְחִית בְּצִאן עִמָּךְ בְּיַד מִשָּׁה וְאַהֲרָן. עכ"ל וכעין זה נמצא גם בתנחומא שמות פ"ז.

דברי סופרים (לר' צדוק הכהן מלובלין)- אות ז - השם יתברך מנסה כל הצדיקים כמו שנאמר (תהלים י"א ה) ה' צדיק יבחן, ונאמר (שם פסוק ד') ועפעפיו יבחנו בני אדם משמע כל בני אדם, ובשמות רבה (ריש פרשה ב' ב') מפרש עלה ולמי בוחן לצדיק וכו', והיינו רק לאפוקי הרשעים שאין יכולים לעמוד וכמו שאמרו (בראשית רבה ריש פרשה נ"ה ב'), ועמך כולם צדיקים שאין לך אדם מישראל שאין עליו שם צדיק באיזה דבר ושמי שהוא צדיק לגבי דבר אחד אף בדברים אחרים רשע, נקרא צדיק באותו דבר כמו שכתב בחידושי הרמב"ן נדה (י"ד ריש ע"א): ובתנחומא (שמות ז', ושמות רבה ב' ז') אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבודקהו בדבר קטן, ולאו דוקא גדולה והתנשאות על זולתו אלא הוא הדין כל מעלה ומדרגיגה, והנסיון הכל לפי מה שהוא אדם כפי מה שיוכל לעמוד, וכמו שאמרו (סנהדרין י"ט סוף ע"ב) תקפו של יוסף ענותנותו וכו', והשם יתברך בוחן לבות ויודע איך לנסות כל אחד לפי מה שהוא:

⁷ בתרלז - יקיים (בתפארת בורג - ו' מחוק בחלקו נראה יקיים)

אבל כין שהוא רשע אינו יכול לקבל חיות מסטרא דקדושה ועל כן אין לו חיות והוא מת ובוה מבאר כיצד אסתר ע"י הסעודה שהזמינה את המן גרמה שימות.

עד כאן ביאור חברותא לתורה קלו

ליקוטי תפילות חלק ראשון – תפילה קטז מיוסד ע"פ תורה קל"ו:

ותתרסטו: אבי שבשמים עזרינו והושיעני שאזכה לדון את כל האדם לכף זכות, אפלו החולקים עלי ועל צדיקי אמת, והמבזין אותם, בכלם אזכה למצא זכות וטוב ואזכה לקים באמת מה שאמרו רבותינו וזכרונם לברכה אל תדין את חברך עד שתיגיע למקומו באפן שיתבטל כל המחלוקת שבעולם ויהיה נמשך שלום גדול ואחדות בין כל ישראל באמת:

ותתרע: מלא רחמים, אדון האמת והשלום, אתה יודע מהיכן נמשך כל המחלוקת שבעולם, בפרט המחלוקת שנתהוה בדורותינו בין התלמידים חכמים ואנשיהם, אשר במה נפשות שקעו על ידי המחלוקת הזאת רחם עלינו ועליהם, וגלה האמת לאמתו בעולם, ועשה את אשר תעשה ברחמיך, באפן שיהיה אחדות ושלום גדול בינינו, ישראל עמך הקדוש אשר בנו בחרת ואם המחלוקת חס ושלום מצדי מחמת שאני רחוק מקדשתם של החולקים עלי, ובשביל זה חלק לבם מאתי, רחם עלי למען שמך, וזכנו ברחמיך הרבים לשוב מהרה בתשובה שלמה לפניך באמת, עד שאגיע לקדשתם ומעלתם של כל ישראל הגבוהים ממני במעלת קדשתם וטהרתם, שאגיע למקומם באמת ואתאחד עמם באמת ושלום גדול ואם הדבר בהפך שמחלוקתם עלינו היא מחמת שהם רחוקים ונמוכים מאתנו, ועל כן הם מתקנאים ומתגרים בנו וחולקים עלינו, רחם עלינו למען שמך, וזכנו לדון את כל החולקים תמיד לכף זכות ותלמדנו ברחמיך הרבים איך למצא בהם זכות וטוב אפלו במה שחולקים עלינו באפן שנוכח להעלותם ולהכניסם בכף זכות באמת, עד שיתאחדו ואתנו באמת בתכלית האחדות בשלמות, באפן שיתבטל המחלוקת מעלינו ומכל ישראל, כי באחד אין שני מחלוקת, ותשים בלב החולקים ומתנגדים אל האמת שישבו כלם משנאתם ומחלוקתם, וימשכו עצמן תמיד אל האמת והשלום, כמו שאמר: "האמת והשלום אהבו" וכל השונאים והחולקים שאינם חפצים בשלום, ומתגברים להחזיק במחלוקת, ואינם חפצים לשוב אל האמת תכניעם ותשפילם עד עפר, כלם יפלו ולא יקומו "תאלמנה שפתי שקר, היחברות על צדיק עתק בגאון ובזו יכרת ידוד כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות יבשו יכלו שוטני נפשי, יעטו חרפה וכלמה מבקשי רעתי יבשו ויבהלו מאד כל איבי, ישבו יבשו רגע".

ותתרעא: רחם עלינו למען שמך, ושים שלום בעולם, כי אתה יודע במה וכמה מוזיק המחלוקת לישראל רחם רחם, מלא רחמים, ועשה בנפלאותיך ונוראותיך באפן שתמשיך שלום בעולם באמת ויקים מהרה מקרא שכתוב: "וכל בניך למודי ידוד ורב שלום בניך שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול וראה בנים לבניך שלום על ישראל יחי שלום בחילך שלום בארמנותיך למען אחי ורעי אדברה נא שלום בקר, למען בית ידוד אלהינו אבקשה טוב לך ידוד עז לעמו יתן ידוד יברך את עמו בשלום" עשה שלום במרומוי הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

לקט ביאורים בעניין אם רעב שונאך האכילהו לחם כי גחלים אתה החותה על ראשו

קדושת לוי לרי לוי יצחק מבערדיטשוב – דרוש לפורים

ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב וכו' (שם ה, ט). הנה יש לדקדק איך שייך לומר בהמן וטוב לב, הלא מה דכתיב בכמה מקומות "וישת וייתב לבו", אמרינן בגמרא כו' עיין שם. ואם כן איך שייך לומר בהמן "וטוב לב". ונראה, דהנה ישראל עם קדושו החיות שלהם מהבורא ברוך הוא יתברך מסטרא דקדושה, והרשעים והאומות החיות שלהם מסטרא אחרא. וכשהצדיקים רוצים לשבר הרשעים אזי מפרידים מסטרא שלהם להביאם לסטרא דקדושה. והנה על ידי זה משברים אותם, כי מסטרא שלהם נפרדים ולסטרא דקדושה בוודאי לא יגיעו ועל ידי זה משברים אותם. והנה אסתר כשעשתה הסעודה ובקשה את המן על הסעודה בוודאי אסתר עשתה בקדושה, כי בוודאי עשתה אסתר הסעודה שלה מסטרא דקדושה והרצון שלה היתה להפריד את המן מסטרא אחרא שלו ממקור החיות שלו, ובקשה אותו על הסעודה שלה שעשתה בקדושה, ועל ידי זה לא יהא לו חיות כלל וכלל, כי מסטרא שלו יפרד ולסטרא דקדושה לא יבא בכדי שיושפע לו חיות מסטרא דקדושה:

וזהו שאמר הכתוב (משלי כה, כא) אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו כו', פירוש האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים הרמזו בזה שתראה להפרידו מסטרא שלו ולהביאו לסטרא דקדושה. ובוודאי לא יגיע לסטרא דקדושה ועל ידי זה אתה חותה גחלים על ראשו. וזהו ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב, כשהיה בסעודת אסתר שהוא מסטרא דקדושה ונמצא הפרידה אותו מסטרא אחרא שלו להביאו לסטרא דקדושה ועל ידי זה לא יהיה לו חיות כלל וזהו וטוב לב. ועל ידי זה ויתאפק המן, כי באמת איך שייך בהמן ויתאפק שהוא מדה טובה ובוה נכון:

מורה"ל בנתיבות עולם ח"ב – נתיב כח היצר – פרק א

בספר משלי (כ"ה) אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך. שלמה המלך רצה לומר כי אם רעב שונאך אל תמנע מלהאכיל אותו ולרחם על שונאך להאכיל אותו לחם, כי הרחמנות הפך האויב, כי כאשר הוא מרחם עליו מתקשר ומתאחד עמו וכמו שהארכנו בזה בענין הצדקה, והאויב מתנגד אליו. ואמר "כי גחלים אתה חותה על ראשו", כלומר כי בטול גמור אתה עושה עד שיהיה השונא בטל מטעם זה בעצמו, כי כאשר אתה מרחם עליו, והנה אתה מתקשר עם השונא על ידי הרחמנות, ולכך לא נמצא מתנגד עוד. ויותר מזה כי הש"י משלם לך, כי זה האדם הולך מהפך אל הפך, כי האויב הוא מתנגד אליו והוא מרחם עליו, לכך הש"י משלם לו, וכמו שבארנו בענין צדקה, ומכל שכן זה שנמצא בו מדת הרחמנות לגמרי. והמפרשים פירשו זה, כי כאשר אתה מאכיל אותו לחם מתבייש להרע לך כי טובה עשית עמו. ואין משמעות כי גחלים אתה חותה על ראשו כך, דמשמע שרפה והסתלקות השונא. ובמס' מגילה בפ"ק (ט"ו, ב') מוכח דבשונא רשע גמור מדבר שכך אמרו שם מה ראתה אסתר שזמנה המן לסעודה וקאמר שם דכתיב אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא הוא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך. ולפי זה טעמו של דבר, כי כאשר האויב מקבל פרנסה ממך אי אפשר שיהיה מתנגד לך, כי כבר התבאר כי המקבל מן אחר נכנס תחת אשר הוא מקבל ממנו, ולפיכך בזה שהוא מקבל ממך אתה חותה גחלים

על ראשו. וה' ישלם לך, כי הקב"ה אשר אינו רוצה בשום התנגדות ישרים אותו בידך ולכך הוא יעזור ויסייע על זה, ופירוש יקר הוא מאוד כאשר תבין את זה:

מוהר"ל בספרו אור חדש על פורים עמוד מח
 במסכת מגילה (טו, ב) שלכך זימנה אסתר את המן שנאמר (משלי כה, כא כב) אם רעב שונאך האכילהו לחם, כי גחלים אתה חותה על ראשו וגו' ופירש זה שכאשר שונא שלך הוא מקבל ממך וזה כאשר אתה נותן לו לחם והוא חפץ לקבל ממך ובדבר זה הוא נמסר לידך שהוא מקבל, שכל אשר מקבל מאחר בזה הוא נמסר בידו והוא תחת רשותו, ובוה השפילה את המן, ועלו ישראל על השונא שלהם, הוא הרשע המן. ובוה "גחלים אתה חותה על ראשו" כי היה נותן עצמו אל ההעדר מעיקר שלו, וזה נקרא ראשו, ובוה קנתה אסתר את ישראל. ודבר זה עוד יתבאר. ויש לפרש גם כן כי מה שאמר כאן התקינה סעודה להמן ושכרתו ביין כאשר האדם היה בטוב לבב כאילו אינו חסר כלל דבר זה הוא לתקלה ולמכשול אליו כי האדם צריך שיהיה תמיד בדעתו שאינו בשלימות וצריך השלמה ואז האדם מקבל השלמה מן הש"י, אבל כאשר האדם הוא בטוב ובשלימות ואינו חסר דבר, זה הוא לתקלה אליו, כי כאשר נשלם דבר אחד דבק בו ההעדר. ודבר זה בארנו במקום אחר (נתיבות עולם נתיבת כח היצר פרק א'). וראיה לזה כי היצר הרע אשר הוא חסרון לאדם אינו נמצא אצל האדם רק כאשר הושלם ויצא לאויר העולם, וכל זמן שהוא בבטן אמו ולא הושלם יצירתו, אין דבק בו ההעדר. ולכך כאשר המן היה בטוב לב במשתה היין וכאלו אינו חסר דבר, ואסתר בקשה להפילו, היה שלחנה אליו לפח שיפול ברשת אסתר ומרכי. ועוד כי האדם כאשר סר ממנו השכל, ונעשה בעל גוף לגמרי, בזה הוטר מן האדם כחו שיש לו מלמעלה בשביל שהאדם הוא שכלי ויש לו כח מלמעלה, ולכך אמר שעשתה לו סעודה שיהיה בטוב לב ושכרתו, ובוה הוטר שכלו וכאשר היה עם זה שיקבל האכילה מן אסתר שהיתה שונא להמן והיא רוצה לאבדו, ולא היה לו כחו, כי נסתלק כחו ממנו כאשר שכרתו, ואז נפל ביד אסתר, ובוה קנתה אומתה, ולכך אמר (משלי ט, א) חכמת נשים בנתה ביתה, ומה שאמר (שם) חצבה עמודיה שבעה...

שער הגלגולים - סוף הקדמה ב

והנה לסבה זו החמירו בס"ה, שצריך האדם למרדף בתר חייביא, ולמזוכה להו כמאן דרדיף בתר חייו וכו', והענין הוא, כי ברדוף הצדיק אחר הרשע לזכותו, אולי הרשע יהיה יש בו אותם נצוצות טובות שנאבדו ממך, ונצוצותיו הרעות נתנו לך, וע"י שתתחברו יחד בחשק ואהבה, אז הטוב שבו יוסר ממנו ויותנו בך, ואז אתה נשלם בכל הטוב, והוא נשלם בכל הרע. וז"ס צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע, רשע נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם. וזש"ה אם רעב שונאך האכילהו לחם. וכמ"ש ז"ל על פסוק כי תראה חמור שונאך, אין הכתוב מדבר אלא באדם רשע שמוטר לשנאותו כמ"ש הלא משנאך ה' אשנא, ואמר אם רעב שונאך תאכילהו לחם, ר"ל מחמת נצוץ טוב שבו, ומתאוה ורעב לעשות טובה, האכילהו לחם לחמה של תורה ומצות, ותזכהו, כי ע"כ גחלים שהם נצוצי הרע שבך, אתה חותה על ראשו, ויתחברו עמו, ויוסרו ממך. וכמ"ש, ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזירה, ונצוצי הטוב שבו יוסרו ממנו, וה' ישלימם לך, ונמצא שאתה שלם בטוב, והוא שלם ברע. וכמ"ש ז"ל, אל תקרי ישלם לך, אלא ישלימהו לך, ולפי שהש"ת טוב אינו מזכיר שמו על הרעה, כמ"ש ה' כי גחלים אתה חותה על ראשו. אבל על הטוב הזכיר שמו, כמ"ש ה' וה' ישלם לך כנזכר כי הוא עושה הטוב הזה:

עוד שם הקדמה לט - ואל"ל מורי ז"ל, כי לסבה זו צריך האדם מאד מאד שיתחבר עם אותם הרשעים אשר רובם רע ומעוטם טוב, להחזירם בתשובה, כי ע"י זה יקח הוא הטוב אשר בהם. ובפרט אם פגע באיזה אדם שיש בו חלק הטוב שחסר בו משרש נשמתו עצמו, שיקחנו ויושלם בו. ולכן הזהירני מורי ז"ל במאד מאד, לאהוב את החברים הנזכרים שלי, וללמדם, כי ע"י זה אברור חלק הטוב שלי המעורב בהם, ואקחהו, ואשתלם אני. ואמנם מי שהוא בינוני וממוצע, זה תלוי כפי מעשיו, ואם ירצה יהיה כלו טוב, או להפך:

עוד בזה עיין **חסד לאברהם** מעין ד' נהר יט - - לבאר כי הנשמות הם מעורבים טוב ורע:

הענין שכל הנשמות הם מעורבים טוב ורע, ולפעמים החלק הטוב של האדם ניתן אל רשע אחד, ולכן יש רשעים שעושים קצת מצות בתקנם, ובשאר הם רשעים גמורים. וכן להפך כי יש צדיקים גמורים, אמנם יש בהם קצת עבירות שאינם יכולים לפרד מהם, ונכשל בהם במה שלא יכשל עם הארץ, (אלא) כי חלק הרע שבו מתאוה אל אותו הבחינה ואל עבירה ההיא, וזה כפי תערובות הנשמות. וקצת הטוב של הצדיק נתערב ברשע וקצת הרע של הרשע נתערב בצדיק, לזה האדם צריך להיות מזוכה לרשע שעל ידי זה שיזכה הרשע יתערב הטוב שברשע וינתן אל הצדיק, והרע של הצדיק ינתן אל הרשע, וזה שעל ידי זה שיזכה לחייבא יתערב הטוב שבאותו רשע עם הצדיק כי חושק בו ומתחבר עמו, ואז הטוב שבאותו רשע ניתן אל הצדיק והרע של הצדיק ניתן אל הרשע, ואז נבררים, וכש"ה אם רעב שונאך וגו', כי הרשע שונא אל הצדיק כאמרו הלא משנאך י"י אשנא וז"ש **אם רעב שונאך**, מפני קצת טובה שבו **האכילהו לחם** לחמה של תורה ומימיה של תורה, כי על ידי זה נמצא **כי גחלים אתה חותה על ראשו**, בסוד ונשא השעיר עליו את כל עונותם וגו', וי"י ישלם לך ר"ל שישלם לך טובה שהייתה חסר, ועל ידי זה אתה נשלם, ובוה תבין ענין הצדיק גמור, והבינוני, והרשע גמור, ושקול במעשיו הכל לפי חלקי נצוצי הטובה שבאדם וכפי נצוצי הרעה שבו. ומשמ"ל. מהאר"י זלה"ה: